

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Handwritten signature or mark in the bottom left corner of the calligraphic text.

درس ۹ :

نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران

مهمترین نکات این درس

- _ نفت و اهمیت آن
- _ تاریخچه کشف و استخراج نفت ایران
- _ اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران پس از شهریور ۱۳۲۰
- _ زمینه های نهضت ملی شدن نفت
- _ مبارزه برای ملی کردن نفت
- _ تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت
- _ نخست وزیری دکتر مصدق و اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت
- _ قیام ۳۰ تیر
- _ بروز اختلاف و تفرقه در نهضت
- _ کودتای ۲۸ مرداد
- _ ادامه مبارزه پس از سرکوب

نفت و اهمیت آن

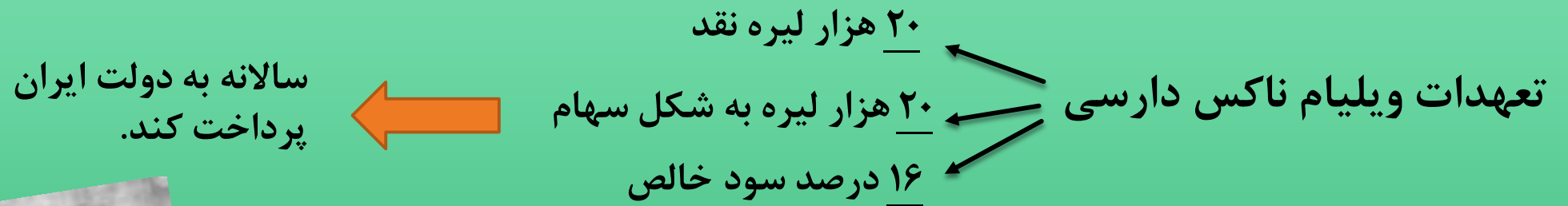
- ✓ در یکصد و پنجاه سال اخیر، نفت به عنوان منبع انرژی اهمیت فوق العاده ای یافت.
- ✓ جنگ جهانی اول و دوم ارزش دسترسی به منابع نفت را برای سیاستمداران و رهبران کشورهای قدرتمند آشکار ساخت.
- ✓ در اوایل سده ۲۰ کشف منابع نفت در خاورمیانه توجه کشورهای استعمارگر را به این منطقه جلب کرد.

ایران سومین ذخایر نفت جهان را دارد.

- ✓ دست یافتن به طلای سیاه در ایران **موجب** تغییر و تحولاتی بنیادین در امور اقتصادی، سیاسی و اجتماعی شد.

تاریخچه کشف و استخراج نفت ایران

❖ در زمان مظفرالدین شاه امتیاز کشف و استخراج نفت و گاز به مدت ۶۰ سال به یک سرمایه دار انگلیسی به نام ویلیام ناکس دارسی واگذار شد.

❖ فعالیت انگلیسی ها برای یافتن منابع نفت با فوران نخستین چاه نفت در مسجد سلیمان به نتیجه رسید **پس از آن** شرکت نفت پارس و انگلیس تشکیل شد.

تاریخچه کشف و استخراج نفت ایران

چاه های زیادی در منطقه مسجدسلیمان حفر کرد.

شرکت نفت پارس و انگلیس

خط لوله ای از مسجد سلیمان تا آبادان کشید.

۵۱ درصد سهام شرکت نفت پارس و انگلیس را خریداری کرد.

انگلستان

حق نظارت کامل بر شرکت نفت پارس و انگلیس به دست آورد.

شرکت نفت پارس و انگلیس به بازوی پر قدرت اقتصادی و سیاسی دولت تبدیل شد ← زمینه مداخله بیشتر انگلیس در ایران فراهم شد.

تاریخچه کشف و استخراج نفت ایران

پس از انقلاب مشروطه ← اختلافات دامنه داری درباره عملکرد شرکت نفت ایران و انگلیس و پرداخت سهام ایران وجود داشت.

نتیجه اختلاف ایران و انگلیس ← لغو یک طرفه امتیاز داری توسط رضاشاه

نقاط مثبت

- سهم ایران نسبت به قرارداد قبلی اندکی افزایش یافت.
- منطقه جغرافیایی قرارداد به میدان های شناخته شده جنوب کشور محدود گردید.

قرارداد نفتی ایران و انگلیس در زمان رضاخان (۱۳۱۲ش / ۱۹۳۳م)

نقطه منفی

- ۳۰ سال به مدت قرارداد افزوده شد.

اوضاع سیاسی ایران پس از شهریور ۱۳۲۰

برکناری و تبعید رضاشاه از کشور
کنترل مستقیم راه های اصلی خلیج فارس به مرزهای شوروی و
حفاظت از چاه ها و تأسیسات نفت جنوب را به دست گرفتند.
برخی از شخصیت های ایرانی هوادار دولت های محور و
تعدادی از آلمانی های فعال در ایران بازداشت کردند.

اقدامات متفقین پس از اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰

در اداره امور ایران مداخله نخواهند کرد.

تمامیت ارضی ایران را تضمین کردند.

متفقین تاکید کردند

شش ماه پس از پایان جنگ نیروهایشان را از ایران بیرون خواهند برد.

اوضاع سیاسی ایران پس از شهریور ۱۳۲۰

تعهد اشغاگران ← آذوقه و غله مورد نیاز مردم ایران را تأمین کنند.

کمبود و گرانی مواد غذایی به ویژه نان در زمان جنگ جهانی دوم موجب ← بروز مشکلات و اعتراض های خیابانی متعدد شد.

در مجلس شورای ملی سوگند خورد که مطابق قانون اساسی فقط سلطنت کند نه حکومت

املاکی که پدرش تصرف کرده بود، در اختیار دولت گذاشت تا به صاحبانشان بازگرداند.

به مراجع تقلید اطمینان که حجاب را محدود یا ممنوع نخواهد کرد.

اقدامات محمدرضا شاه پهلوی به منظور تحکیم جایگاهش

اوضاع ایران در فاصله سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲

شاه فقط بر ارتش مسلط بود.

نظارت و قدرت اجرایی مجلس در اختیار مجلس شورای ملی بود.

اعیان و اشراف زمین دار و غیر زمین دار در مجلس، کابینه و در سطح محلی قدرت و نفوذ زیادی داشتند.

مطبوعات و احزاب فعالیت فراوان داشتند.

اوضاع ایران در فاصله سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲

زمینه های نهضت ملی شدن نفت

در دوران اشغال ایران ← دولت های آمریکا و شوروی برای کسب امتیاز استخراج نفت شمال با هم رقابت می کردند.

سیاست موازنه منفی ← به پیشنهاد دکتر محمد مصدق در مجلس چهاردهم به تصویب رسید
منع دولت از مذاکره و انعقاد قرارداد با کشورهای خارجی در خصوص نفت بدون تأیید و تصویب مجلس

سیاست موازنه منفی ≠ سیاست موازنه مثبت

❖ سیاست موازنه منفی یعنی ایستادگی در برابر امتیاز خواهی دولت های سلطه جو

سیاست موازنه مثبت ← توصیه به تسلیم شدن در برابر قدرت های بزرگ و اعطای امتیاز به آنها

زمینه های نهضت ملی شدن نفت

➤ پس از پایان جنگ جهانی دوم احمد قوام (قوام السلطنه) نخست وزیر وقت امتیازنامه شمال را به شوروی واگذار کرد.

نکته: موافقت نامه باید به تصویب مجلس می رسید.

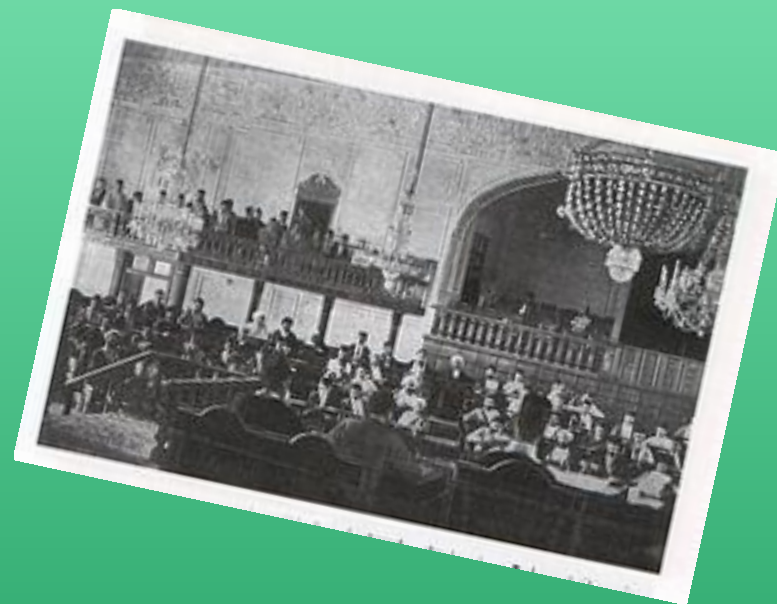
➤ نمایندگان مجلس این طرح را رد و واگذاری هر گونه امتیاز استخراج نفت و مشقات آن را به خارجی ها ممنوع کردند.

اعتراض به قرارداد نفت جنوب

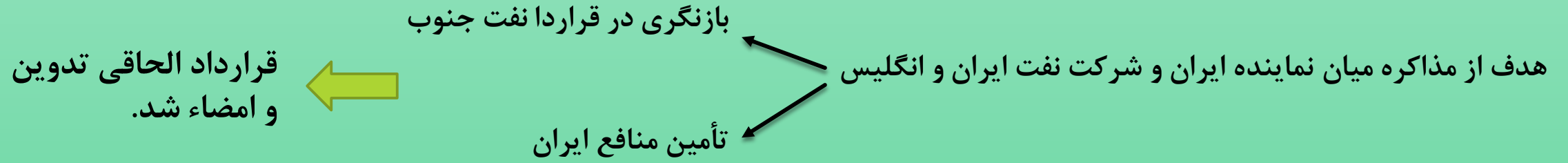
نمایندگان مجلس در مخالفت با اعطای امتیاز نفت شمال به شوروی ← دولت را مکلف به مذاکره برای گرفتن تمامی حقوق ملی در موضوع نفت جنوب کردند.

به
معنای

اعلام نارضایتی رسمی و علنی مجلس از قرارداد نفتی ایران با انگلیس و تلاش برای تجدید نظر در آن

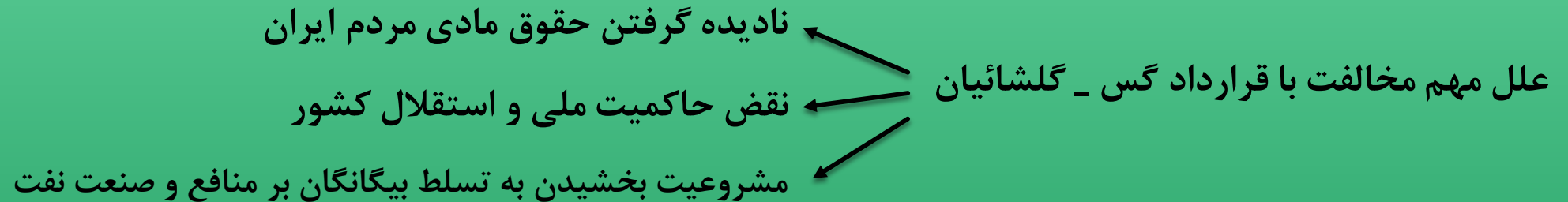
جلوگیری از تصویب قرارداد الحاقی

قرارداد الحاقی ← معاهده نفتی ۱۳۱۲ ش را اندکی تعدیل کرد اما تأمین کننده حقوق و منافع ایران نبود.

✓ معدودی از نمایندگان مجلس مانع رأی گیری درباره این قرارداد شدند.

✓ در مجلس شانزدهم اقلیتی از نمایندگان عضو جبهه ملی از تصویب این قرارداد جلوگیری کردند.

رهبر جبهه ملی ← دکتر مصدق

مبارزه برای ملی کردن نفت

❖ تظاهرات و اعتصابات در مخالفت با قرارداد الحاقی برپا شد.

➤ آیت الله کاشانی در اعلامیه ای مبارزه برای ملی شدن نفت را تکلیف دینی و وطنی شمرد.

➤ جبهه انگلستان و عوامل داخلی اش برای حفظ منافع استعماری خود به تکاپو افتادند.

سپهبد حاجیعلی رزم آرا (نخست وزیر) ← از سیاست انگلستان جانبداری و مخالف ملی شدن صنعت نفت بود.

تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت

۶ اسفند ۱۳۲۹

اعدام انقلابی رزم آرا به دست خلیل طهماسبی از اعضای جمعیت فداییان اسلام

طرح ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند.

مجلس شورای ملی در ۲۴ اسفند ۱۳۲۹

مجلس سنا در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹

جنبش ضد استعماری مردم ایران در گام نخست به پیروزی رسید.

پیروزی جنبش ضد استعماری مردم هندوستان
علیه انگلستان

موفقیت حرکت های استقلال طلبانه در برخی
کشورهای آسیایی و آفریقایی

جنبش های تأثیرگذار در ملی شدن صنعت نفت ایران

نخست وزیر مصدق و اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت

دکتر مصدق در اردیبهشت ۱۳۳۰ نخست وزیر شد تا ← قانون ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از شرکت ایران و انگلیس را به اجرا درآورد.

اقدام دکتر مصدق برای اجرایی شدن قانون ملی شدن صنعت نفت ← هیئتی به ریاست مهندس بازرگان به خوزستان فرستاد تا مراکز و تأسیسات نفتی را از حوزه اختیار شرکت نفت ایران و انگلیس خارج کند.

❖ اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران برای رهایی از سلطه استعمار به شمار می رود.

اقدامات انگلستان برای ممانعت از ملی شدن صنعت نفت

تحریک کارگران صنعت نفت به اعتصابات گسترده از طریق
منع شرکت نفت ایران وانگلیس از پرداخت فوق العاده
دستمزد آنان

فرستادن کشتی های جنگی خود به خلیج فارس
و بنادر ایران و تهدید نظامی

طرح شکایت از ایران در مجامع بین المللی

تهدید اقتصادی ایران با تعطیلی شعب بانک انگلیس
خارج کردن سرمایه های شرکت های نفت و تحریم
خرید نفت

اقدامات انگلستان برای جلوگیری از تصویب و اجرای
قانون ملی شدن صنعت نفت

اقدام دکتر مصدق برای مقابله با تهدیدها و تحریم های اقتصادی ← اجرای برنامه اقتصاد بدون نفت

اقدامات انگلستان برای ممانعت از ملی شدن صنعت نفت

شورای امنیت سازمان ملل متحد و دیوان بین المللی لاهه به سود ایران رأی صادر کردند.

دکتر مصدق
حقوق دان بود.
در مجامع بین المللی از حقانیت مردم ایران دفاع کرد.

بدهی های شرکت نفت
را بپردازد.

دولت ایران پس از پیروزی در دادگاه لاهه از انگلستان خواست
بدهی های شرکت نفت را بپردازد.

انگلستان درخواست ایران را نپذیرفت
قطع رابطه سیاسی با لندن

قیام ۳۰ تیر

□ در ۳۰ تیر ۱۳۳۲ مردم به خیابان‌ها آمدند ← نیروهای نظامی و انتظامی تظاهرکنندگان را سرکوب کردند.

□ اعتراض نمایندگان طرف دار نهضت ملی در مجلس شورای ملی

شاه با استعفای قوام موافقت کرد ← دکتر مصدق به نخست‌وزیری بازگشت.

وزارت جنگ

اختیارات دکتر مصدق در دوره دوم

فرماندهی نیروهای مسلح

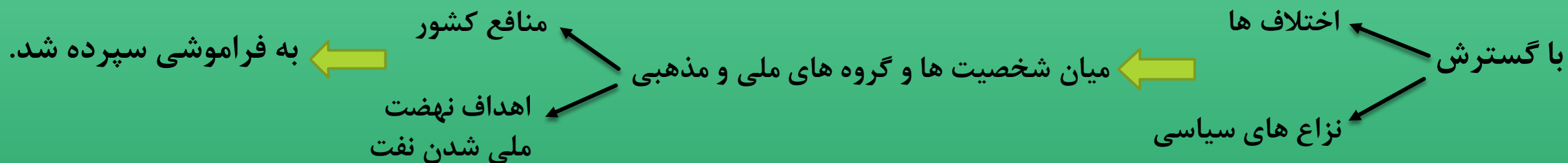
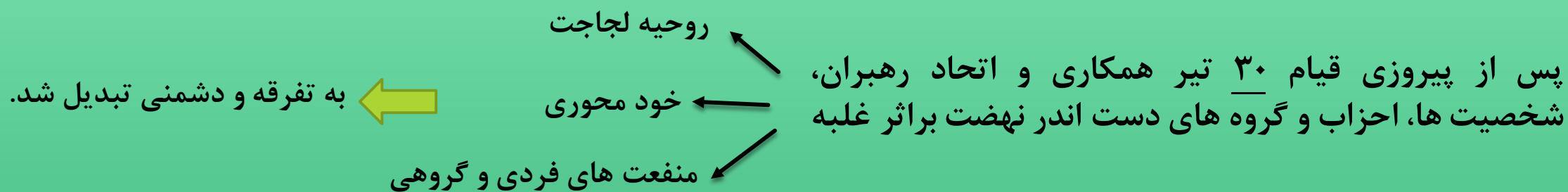
➤ دکتر مصدق شاه را از برقراری ارتباط با سفرای خارجی منع کرد.

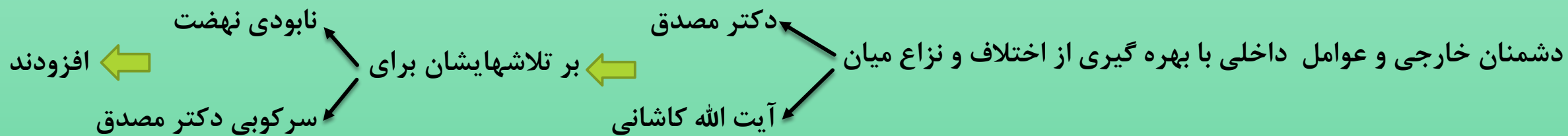

بروز اختلاف و تفرقه در نهضت

- نهضت ملی شدن صنعت نفت با اتحاد و یکپارچگی احزاب و گروه های سیاسی و مذهبی مختلف با محور مبارزه با استعمار انگلیس آغاز شد.

کودتای ۲۸ مرداد

• دکتر مصدق امیدوار بود که دولت آمریکا در ماجرای نفت از ایران پشتیبانی کند.

• دولت آمریکا در ماجرای نفت از دولت انگلستان جانبداری کرد.

کودتای ۲۸ مرداد

طراحی کودتای ۲۸ مرداد حاصل توافق آمریکا و انگلیس بود.

✓ آمریکا و انگلیس در اواخر ۱۳۳۱ ش درباره سرنگونی دولت مصدق و انتخاب سرلشکر فضل الله زاهدی به نخست وزیری به توافق رسیدند.

دستور کار شبکه جاسوسی آمریکا و انگلیس ایجاد آشوب خیابانی در ایران به راه انداختن جنگ روانی در مطبوعات علیه مصدق

طراحان کودتا از طریق اشراف پهلوی و ژنرال نورمن شوارتسکف آمریکایی محمد رضا شاه را متقاعد کردند که با کودتا موافقت کند.

کودتای ۲۸ مرداد

با ورود مأمور سیا و ملاقات با فضل الله زاهدی با نقشه و حمایت مالی و سیاسی انگلیس، آمریکا و عوامل داخلی در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ واحدهایی از ارتش به فرماندهی زاهدی علیه دکتر مصدق کودتا کردند.

✓ کودتاچیان با پشتیبانی سازماندهی شده گروههای طرفدار شاه و دربار مراکز مهم دولتی را تسخیر و دولت مصدق را سرنگون کردند

دستور کار شبکه جاسوسی آمریکا و انگلیس
ایجاد آشوب خیابانی در ایران
به راه انداختن جنگ روانی در مطبوعات علیه مصدق

پس از موفقیت کودتا
زاهدی نخست وزیر شد.
زاهدی اعلام حکومت نظامی کرد.

کودتای ۲۸ مرداد

✓ دکتر مصدق و همکاران و یاران نزدیکش دستگیر و محاکمه شدند.

✓ احزاب و گروه های سیاسی و روزنامه های مخالف کودتا، غیر قانونی اعلام و منحل شدند.

یک سال و اندی پس از کودتای ۲۸ مرداد حکومت پهلوی با انگلستان و آمریکا دربارۀ مسئله نفت به توافق رسیدند.

تولید و فروش نفت ایران به موجب قراردادی به کنسرسیومی از شرکت نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار گردید.

به موجب قرارداد جدید کنسرسیوم به مدت ۲۵ سال نفت ایران استخراج کند به فروش برساند در مقابل نیمی از سود خالص به کشور ما بپردازد.

ادامه مبارزه پس از کودتا

تشکلی به نام نهضت مقاومت
ملی پایه گذاری کردند

برقرای روابط سیاسی با انگلستان

تظاهرات کردند.

سفر معاون رئیس جمهور آمریکا
(ریچارد نیکسون)

در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به

سه تن از دانشجویان به شهادت رسیدند.